

Ervinu Dolencu v večni spomin
(29. september 1960 – 22. februar 2009)

*Z očmi zaprtimi sem vse podiral
in mislil, da s praznoto pride smrt.
A čudo: vedno večji se odstiral
pred mano svet je, v večnost razprostrt –
in v rosni zlati zarji je gorela
pokrajina iz mladih dni pepela.*

(Srečko Kosovel, Sad spoznanja)

Dne 22. februarja 2009 se je Ervin Dolenc v večno vrnil domov, v Senožeče, ki so mu vdihnile dušo in jim je posvetil svojo dušo, z njimi dihal in jih nosil s seboj povsod, kjer je plodila njegova plemenita misel. V spokojno, varno okrilje doma ga je mnogo prežgodaj vrnila bolezen, ki ji nismo točno poznali imena, katere daljnosežnosti in izjemnim stranskim učinkom se je čudila slovenska medicinska stroka, se iz nje učila ter dopustila upanje, da bodo ves trud, volja, vnema, ki jih je Ervin žrtvoval v boju z neznanim, morda nekomu vendarle olajšali bivanje in zdravljenje zahrbtni bolezni. Poslanstvo, ki bi ga verjetno le redki sprejeli, Ervin pa ga je nosil, z njim opogumljal svoje bližnje in se pripravljaj na pot v večnost.

Večnost in nedvoumni privilegij spomina na dragega prijatelja, odličnega kolega in svojevrstnega zgodovinarja ostajata na živi strani življenja, pri prijateljih in zgodovinskih sodelavcih v izvirnih "ervi-

novskih" dovtipih, izrečenih na prijetnih ekskurzijah, katerih pobudnik je bil sam, na znanstvenih srečanjih, ob klepetu na poti na zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki so bila vedno priložnost za analizo, kritiko, predloge in številne nove ideje, ki so se porajale v nemirnem ustvarjalnem duhu Ervina Dolenca, obenem utelešenih v počasno, premišljeno in pokončno držo.

Ervin Dolenc je bil vztrajen Primorec, in še točneje Senožejec, čeravno si je tako za študijsko izhodišče kot nadaljnjo znanstveno bivališče izbral Ljubljano, toda vedno je bil oster kritik njene centraliziranosti in njenega vzvišenega nerazumevanja t. i. province, srkal pa je vase prednosti njene kulturne in znanstvene ponudbe. Študiral je na Filozofski fakulteti v Ljubljani, njegovemu značaju sta ustrezala izbrani študijski smeri filozofije in zgodovine, ki ju je zaključil leta 1985 ter slednji posvetil svoj znanstveni, pedagoški, preporodovski in prenoviteljski duh, ki se je s kritično in analitično ostjo verjetno napajal tudi pri svoji prvi študijski izbiri. Nehote, saj nikdar ni bila njegova vnema usmerjena v "biti prvi", temveč predvsem ali izključno "biti v znanosti izvirno dražljiv", je vstopil v prvo generacijo projekta "2000 mladih raziskovalcev", ko so se mu odprla vrata Inštituta za novejšo zgodovino in je nedvoumno dokazal, da je projekt uspešen, ker podpira dobre, čuječe in izvirne znanstvenike. Toda vedno je ostal zvest svojemu skromnemu in delov-

nemu značaju ter obstoju na trdnih tleh. Zvestoba je Ervina krasila v vseh izrazih njegovega delovanja, rodnim Senožečam jo je izkazal z diplomsko nalogo *Poskus zgodovinske topografije Senožeč z okolico do prve svetovne vojne*, ki jo je leta 1994 nadgradil z monografijo *Senožeče: skupnost na prepihu*. Trdno je bil namreč prepričan, da le kamenčki t. i. lokalne zgodovine morejo sestaviti mozaik nacionalne zgodovine, ker je bistvo v drobnostih, ki tvorijo življenje slehernika in sleherne skupnosti. V svoje domače okolje se je vračal s pobudniškimi zamisli o srečanjih ob znamenitih osebnostih (Danilo Zelen, Rudolf Cvetko), z zapisi v lokalni reviji *27 vasi*, z bibliografskimi prispevki za Primorski slovenski biografski leksikon. Tako je prepisnim Senožečam sooblikoval zgodovinsko zavest in jim hvaležno vračal za vihravo radovednost, ki ga je gnala skozi življenjske in raziskovalne preizkušnje.

Središčno polje Ervinovega raziskovalnega dela je bila slovenska kulturna in politična zgodovina, posebno v obdobju med obema svetovnima vojnama, zavedajoč se tudi predhodnih temeljev, na katerih je bila grajena stavba zgodovine slovenske kulture. Kulturno zgodovino Slovencev je zaobjel v širokem obsegu, v katerega je seštel tako kulturno politiko kot zgodovino in delovanje posameznih kulturnih ustanov in posameznikov, se zavedal, da brez izobraževalnih ustanov narodova kultura nima možnosti razvoja, tako kot ga nima brez doprinosov znanosti in različnih umetnosti, ki sta se napajala z vsemi sočasnimi idejnimi in ideološkimi tokovi in so bila tvoren dejavniki slovenske zgodovine v obravnavanem obdobju. Tudi na tako široko zastavljenem raziskovalnem polju je sledil reku, da zgolj iz malega raste veliko, zato je sliko slovenske kulturne zgodovine "po Ervinu" tvorila tudi ali predvsem društva, lokalne kulturne ustanove, pogosto raziskovalno zanemarjeno družabno življenje in odsevi kulturni tokov, ki v "uradnem" dokumentiranem zapisu morda niso našli mesta, zato pa niso ušli poglobljenemu Ervinovemu branju. Leta 1991 je svoja prva spoznanja o t. i. kulturnih praksah, kulturnih politikah posameznih slovenskih strank in interesnih skupin predstavil v doktorski disertaciji *Kulturne zamisli slovenskih političnih strank in skupin ter njihove kulturne organizacije v letih 1918–1929: (kulturna politika in kulturni boj)*, v kateri se je spopadel z dvoreznostjo ali večplastnostjo kulturne politike kot prepletom različnih dejavnosti, vzročnih in posledičnih dejavnikov, ki jih je opredelil kot *kulturni boj*. Zato je tudi monografijo naslovil *Kulturni boj: Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana 1996), ki ni zgolj temeljno delo na področju raziskovanja politik "stare Jugoslavije", temveč postavlja kriterije za kulturno-zgodovinsko opredelitev obdobja, v katerega je postavil predmet svojega raziskovanja. Pri tem velja opozoriti, da se je vsebinsko dvignil nad ustaljen in prepoznaven izraz

"Kulturkampf", saj je "svoj" kulturni boj postavil v kontekst prevzema vodilne vloge na vseh izraznih poljih kulture v najširšem pomenu besede.

Zelo smelo je postavil razpad Habsburške monarhije in vznik nove jugoslovanske države kot enega od pozitivnih mejnikov, predvsem pa spodbudnih trenutkov v razmahu slovenske kulture, ko je nedvoumno dokazal pozitivne učinke padca političnih ovir za razvoj slovenskega šolstva in kulture na sploh, pri čemer ni zanemaril dotedanjih prizadevanj slovenskih narodnih mož. Simbolični in dejanski dokaz je bila ustanovitev Univerze leta 1919, v dvajseta leta 20. stoletja pa je Ervin postavil enega od viškov v razvoju slovenske kulture, ki se je odražal v množičnosti, tako posameznikov, ustanov, idej in idejnih tokov, ter znova pokazal, da zgolj skupek domišljeno povezanih posameznosti tvori izjemno celoto. Ervin se je kot dejaven intelektualac zavedal moči in možnega vpliva intelektualnih elit na razvoj (slovenske) kulture, zato se ni izognil tudi temu raziskovalnemu izzivu, vendar ga je s sebi lastno razsodnostjo postavil v širši in primerjalni državni kontekst, brezkompromisno izpostavil pozitivne in negativne učinke dejavnosti slovenskih intelektualcev za razvoj slovenske kulture v času "prve Jugoslavije". Hotè se tudi ni izognil kočljivim vprašanjem razhajanj in odnosov med slovenskimi intelektualci, pripadniki slovenskega komunističnega gibanja, tako v razpravi o Dušanu Kermavnerju (SAZU, Ljubljana 2005) kot Prežihovem Vorancu (SZI, Dunaj, 2007), ki je bil eden zadnjih Ervinovih javnih nastopov, predvsem pa priložnost za nekajdnevno nepretrgano druženje med prijatelji-kolegi, ko je še tlelo upanje, da bo v neizprosni boju zmagal in je bil duh navkljub utrujenemu telesu še močan, bojevit in ironičen.

Sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino so se na prelomu tisočletja lotili smelega naloge izdaje *Slovenske novejša zgodovina: od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije* (Ljubljana, 2005–2006), Ervinov uredniški in avtorski delež pa so, pa ne spričo okoliščin, ocenili kot nepogrešljiv, ključen, uredniško natančen in širok, vsebinsko zaokrožen in sintetičen.

Ervin Dolenc je bil tudi klasični zgodovinar v najbolj zlahtnem pomenu besede, izvor raziskovalnih problematik je poiskal v virih, saj se je zavedal njihove izpovednosti, enkratnosti, odtenkov, ki jih je v primerjavah, tehtanjih in poglobitvah mogel povezati, vključiti v tokove časa in sebe izključiti iz miselnih shem, ki pogosto obremenjujejo delo intelektualca. Po drugi strani pa je prav tako vedel, da je vir le del zgodbe, ki mora dobiti svoj kritični in analitični odsev; in takšne so bile objave virov, ki jih je pobudil ali sodeloval pri njihovi izdaji. Tako je skupaj sodelavcema in prijateljema Bojanom Godešo in Alešem Gabričem izdal vire o *Slovenski kulturi in politiki v Jugoslaviji* (Ljubljana 1999) ter z B.

Godešo *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Abčina* (Ljubljana 1999).

Izvirno in izvorno polemičen Ervinov značaj se je izražal v njegovih pobudah za kritično, odprto, z argumenti podprto diskusijo med zgodovinarskimi kolegi, katere središčna tematika bi bila samokritična samorefleksija, pa čeprav je slutil, da morda ne bo dosegel iskrenega samovpogleda svojih kolegov. Toda po naravi tudi neustrašen je dosegel, da je njegov matični inštitut svojo 40-letnico obeležil na izjemno izviren način, z izvirno in odlično znanstveno konferenco *Problemi slovenskega zgodovinarstva 20. stoletja* (Ljubljana 1999), svoje poslanstvo pa uresničeval tudi kot pobudnik znanstvene konference o historiografijah v državah naslednicah SFRJ (Ljubljana 2004).

Ervin je bil srčen zgodovinar, a nikakor zaprt v prostore svoje vroče, majhne in s knjigami zatrpene pisarnice na inštitutu. Vedel je, da je kulturni boj neustavljivo delo za izboljšanje kulturnega duha, da je potrebno znanje, ki ga imamo privilegij pridobivati na način, ki ni vsem dān ali omogočen, širiti med tiste, ki prihajajo za nami. V šolske učbenike je poskušal napisati zgodovino, ki ne bo odbijala s sodbami ali podatki, temveč bo jasna, kratka in jedrnata, kakršna je bila tudi sicer Ervinova beseda, in zato vedno nedvoumna. Kot dejaven člen Zveze prijateljev mladine Slovenije je budil in spodbujal raziskovalno delo mladih raziskovalcev, krožkov, tekmovanj, njegov primorski, prevetreni duh pa je odpihnil nerodnosti formalnega komuniciranja ter postavil medsebojne odnose v prijazen in odprt pogovor.

Ko je Ervin tehtal in motril, kam pelje slovenska zgodovinska ladja, je kritično ugotovil, da je po-

trebno spodbuditi kakovostno rast slovenskega zgodovinskega pisanja; ker njegove ideje niso nikoli ostale zapisane zgolj v njegovih mislih, ker je vedel, da jih je potrebno tudi izpeljati, da bi zaživele, je predlagal, vodil in izpeljal "projekt" nagrad za najboljša znanstvena dela na področju zgodovinarstva, jih pripisal muzi Klio ter dosegel, da so od leta 2000 dalje na zborovanjih slovenskih zgodovinarjev to častno (in denarno) nagrado dobila komisijsko in pod njegovim vodstvom izbrana slovenska zgodovinska dela. Zadnji nabor del za zadnje zborovanje leta 2008 je bil še Ervinov, le podpisati ga ni mogel več, ker je postala roka prešibka, da bi vodila pero.

Prav v času, ko se bo tiskala *Kronika*, ki bo objavila zapis Ervinu v spomin in bralcem v spoznanje, da smo izgubili dobrega in srčnega prijatelja, velikega in pogumnega zgodovinarja, bi obhajali njegov 49. rojstni dan, tako pa bomo morali spomin nanj in na nepozabne čase druženja obujati na poti na njegov skromni grob. Vprašanje *zakaj* bo ostalo večno neodgovorjeno, kar bi Ervinu ne bilo povšeči, saj je vedno za vsako postavljeno vprašanje terjal in dal odgovor. Imel je kopico načrtov, preteklosti je želel postaviti še veliko vprašanj, verjetno jih v "ervinovski" maniri nihče več ne bo znal postaviti, še manj nanje zadovoljivo odgovoriti. Naš dolg Ervinovemu neminljivemu duhu je zvestoba širini raziskovanja, odprtosti argumentirane zgodovinarske razprave, kritičnosti in samokritičnosti ter naši muzi Klio, ki je do zadnjega dne navdihovala prijatelja Ervina.

Petra Svoljšak